

MİLLÎ ORDU

Yard. Doç. Dr. Ahmet Emin YAMAN

Osmanlı Devleti taraf olduğu grubun I. Dünya Savaşı'nda yenilmesiyle koşulları ağır bir ateşkes antlaşması imzalamak zorunda kalmıştı. Mondros Ateşkes Antlaşması gereğince; ordusu terhis edilmiş silah ve cephanesi alınmıştı. İtilâf devletleri kendi koydukları ateşkes hükümlerine uymaya gerek görmeden birer bahane ile işgallere başlamışlardır. Varlığının devamını ateşkes hükümlerine ve İtilaf devletlerinin isteklerine uymada gören İstanbul Hükümeti, ordu birliklerine, işgallere karşı koymamaları için kesin direktif verdiği için, subay kadrosu ve er sayısı boşaltılmış ordunun eli kolu bağılı kalmış, hiçbirşey yapamaz duruma getirilmiştir.

İşgal ve işgale uğrama tehlikesi karşısında yurdun pek çok yerinde kişisel ya da bölgesel direnme hareketleri başlamış, başlıca amaç Osmanlı Devletini devam ettirmek, ondan kopmamak olmuştur. Mondros'tan hemen sonra başlayan bu direnmeler¹ genelde silahlı çarpışmadan çok dernekler kurmak, kongreler toplamak, mitingler düzenlemek, protestolarda bulunmak, çeşitli yollarla milli hakları dünya kamuoyuna duyurmak biçimindedir. İşgallerin ülkeyi bölücü ve kalıcı olduğu ve özellikle de Rum ve Ermeni azınlıkların özel istek ve amaçları, buna bağlı faaliyetleri günlük yaşamda hissedildiğinde silahlı direniş güçleri büyüyüp harekete geçmiştir. Gelişen hareket haksızlık ve saldırılara karşı tepki olarak doğmuş, ilgili bölge halkını kendi kendini savunmaya zorlamıştır. Buldukları yörenin işgaline son vermek ya da işgale uğrama tehlikesi karşısında direnme amacındaki kişisel, yerel, bölgesel silahlı direniş grupları; çete, milis kuvvetleri, millî müfrezeler, mücahit müfrezeleri gibi adlarla genelde Kuva-yı Milliye adını verdiğimiz, daha çok gönüllülük esasına dayanan kuvvetleri oluşturmuşlardır.

¹ Mustafa Kemal Paşa, 13 Ekim 1919'da, Kuva-yı Milliye'nin ateşkesin hemen sonrasında, vatanın her tarafında ve hemen aynı zamanda başladığını belirtir. *Atatürk'ün Söylev ve Demecleri Tamim ve Telgrafları*, C.V. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972, s. 77-79; ayrıca bilgi için bkz. *Nutuk*, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1970, s. 2. vd.

Kuva-yı Milliye adını verdiğimiz silahlı direniş güçlerinin büyüyüp yaygınlaşması aşamasında, Anadolu'nun doğu ve batısında birbirinden kopuk kongreler toplanmış, mevcut düzensizliğe son vermeye çalışarak, direnişin yeniden örgütlenmesine önyak olmuşlardır. Kongre kararları ile, bir yandan kongre öncesinde harekete geçen silahlı direniş güçleri merkezileştirilip düzene sokulmaya çalışılırken, bir yandan da merkeze bağlı silahlı direniş güçlerinin oluşturulmasına ve yönetimine ilişkin kararlar alınmış, düzenlemelere gidilmiştir². Bu direniş hareketleri Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya çıkmasıyla giderek tek bir hedefe yönelmiş, millileşmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, daha 1918 yılında 7. Ordu Komutanı olduğu ve ateşkes sonrasında devraldığı Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığında, ateşkesin getireceği sorunlar ve tehlikeler üzerinde durmuş, birtakım önlemler alınması gerektiğini vurgulamıştır³. O, 5 Kasım 1918'de, milletin bundan sonra kendi haklarını kendisinin araması ve savunması ile, kendilerinin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermeleri ve bütün ordu ile beraber yardım etmeleri gerektiği yolundaki düşüncelerini Ali Fuat Paşa'ya iletmiştir⁴. İstanbul'da bulunduğu süre içerisindeki faaliyetleri arasında, ordunun terhis edilmemesi, silah ve cephanenin İtilaf devletlerine teslim olunmaması gibi millî direnişe hazırlık niteliğindeki çalışmalar göze çarpar. İstanbul'daki izlenimlerine göre: Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tükenmişti. Osmanlı ülkesi parçalanmış, ortada bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Bu durum karşısında Anadolu'da uygulamaya koymak için verdiği karar, "... millî egemenliğe dayanan tam bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak" olmuştur⁵. Bu amaca ulaşabilmek, saldırılara bütün milletçe silahla karşı çıkmak ve saldırganlarla savaşmak zorunluluğunu başlangıçta açıklamayı ve söylemeyi uygun bulmamış; "uygulamayı birtakım evrelere ayırmak ve olaylardan ve olgulardan yararlanarak milletin duygu ve düşünceleri üze-

2 Geniş bilgi için bkz; Ahmen Emin Yaman "Anadolu'daki Kongre Kararlarında Silahlı Direniş Güçlerinin Mali Finansmanı İle İlgili Hükümler" *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, (Yıl 1, Sayı 1) Ankara, Mayıs 1988, s. 83-96.

3 Bkz. Yavuz Ercan, "Kuva-yı Milliye'nin Yapısı ve Niteliği Üzerine Bir Tahlil" *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1985, s. 233, 230; Nejat Göyünç, "Millî Mücadele'de Sivil ve Askeri İdare İlişkileri" Ankara, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1985, s. 216.

4 Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul, Vatan Neşriyat, 1953, s. 29.

5 *Nutuk*, s. 12, (*Söylev*, s. 9).

rinde işlemek ve adım adım ilerleyerek amaca ulaşmaya çalışmak"⁶ gereği ile hareket etmiştir. Milli bağımsızlık hareketine bu düşünce ve çalışmalarla başlayan Mustafa Kemal Paşa'nın milletin yanında, ondan ayırmadığı ordunun desteğini de zorunlu görmesi kaçınılmazdır. O'na göre "... Ordumuz hayat ve haysiyet mücadelesinde milletin ve milletin gayelerinin yegâne istinatgahıdır..."⁷.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ülkenin geleceğini temelden etkileyen iki önemli olay olmuştur. İzmir'in işgali, işgallerin kalıcı olduğu düşüncesini pekiştirip, azınlıklar ve Yunanistan'ı sürekli ve kalıcı tehlike haline getirirken, Mustafa Kemal Paşa'nın milli bağımsızlığa yönelik faaliyetleri milletin dikkatini İstanbul'dan Anadolu'ya çevirmesine, O'nun bir umut ışığı olmasına neden olacaktır.

Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Müfettişliği görevi ile Anadolu'ya ayak basar basmaz, zaman yitirmeden komuta makamlarıyla ilişkiye geçerek ülkeyi savunmada düşünce ve karar birliğine varmaya, sivil ve askeri örgütlenmeye, üst makamlarla yaptığı yazışmalarla halkın moralini ve güvenini kuvvetlendirmeye, bu konuda sağlam temeller atmaya yönelmiştir. İlk iş olarak bütün orduyla ilişki kurmayı düşünen Mustafa Kemal Paşa, 15. Kolordu, 20. Kolordu, 2. Ordu Müfettişliği ve 13. Kolordu Komutanlığı ile hemen yazışmalara başlamış, vali ve bağımsız mutasarrıflıklara bildirimlerde bulunmuştur⁸. Ülkenin içinde bulunduğu tehlikeler karşısında, milli örgütler kurularak milli gösteriler yapılmasını ve milletin uyarılmasını isterken, bölgede ne gibi önlemler alındığı ve alınabileceğini de sormaktadır. Örneğin; Havza'dan 27 Mayıs 1919'da 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'ya; Afyonkarahisar'daki 23. Fırka durumunu, bunun güçlendirilmesi için hangi kaynaklardan yararlanıldığını, bugünkü durumumuza göre adı geçen fırkaya nasıl bir görev verilmesinin düşünüldüğünü sormakta, işitildiği gibi gerçekten Konya'da bir "vatan ordusu" kurulup kurulmadığını öğrenmek istemekteydi⁹. Aynı gün Konya'daki Yıldırım Orduları Müfettişliğinden, Manisa'nın işgali haberini sorarken, 23. Fırka'nın güçlendirilmesine maddi olanağın bulunup bulunulamayacağını, ona nasıl bir görev verme ihtimalleri olduğunu,

6 *Nutuk*, s. 14-15, (*Söylev*, s. 11).

7 *Atatürk'ün Söylev ...*, C.V, s. 27 (1.11.1920).

8 *Nutuk*, s. 16-23 (*Söylev*, s. 12-17).

9 *Nutuk*, s. 906 (*Vesika* 12).

Konya'da "vatan ordusu" oluşturulmakta olduğuna dair haberler duyulduğundan, bunun içyüzü hakkında aydınlatılmasını rica etmektedir¹⁰. 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa 28 Mayıs'ta verdiği cevapta, yeni emrine giren 23. Fırka'nın mevcudunun dokuzyüze ulaştırıldığını, Burdur, Isparta ve Kasaba'da bir taburu olduğunu, bir işgal durumu karşısında buldukları yeri kuvvet çoğaltmaya kadar terketmeyeceklerini, saldırıya uğransa yerli halktan alacakları yardım ile yörelerini savunacaklarını bildirmektedir¹¹. Yıldırım Orduları Müfettişi Cemal Paşa ise, 30 Mayıs tarihli cevabında; Yunan ordusunun Manisa ve Aydın çevresini işgal ettiğini, 23. Fırka'nın çevreden desteklenmesine çalışıldığını, Fırka'nın, iç güvenliği devam ettirmekle beraber her türlü işgale, her türlü araçla direneceğini belirtmekte, "Konya'da orduya yardımcı olabilecek kuvvet hazırlamaya çalışıyoruz. Ancak maddi bir isim ve ünvana sahip değildir"¹² demektedir. Mustafa Kemal Paşa Nutuk'unda, "vatandaş ordusu" ile ilgili soruyu sormaktaki düşüncesinin onları özendirmek ve yıarmak amacına yönelik olduğunu açıklar¹³.

Yine Mustafa Kemal Paşa, ilk direktiflerden biri olarak Havza'dan 29 Mayıs 1919'da, İtilaf devletlerinin Trabzon bölgesine yapacağı sanılan bir çıkartmaya karşı kıyıları savunacak durumda olan 3. Kolordu, 15. Kolordu ve 20. Kolordu'ya yaptığı bildirimle; ordu ve halk tarafından gerekli direnmenin gösterilmesini istemiş ve vatanın savunulmasını önemle öğütlemişti¹⁴. Aynı gün, Havza'dan gizli olarak yalnız 3., 15., 20. Kolordu Kumandanlıklarına gönderdiği yazıda, saldırılara karşı izlenecek savunma hareketinin nasıl olması gerektiği ve bu durumda kolordulara düşecek görevi ilk kez açıkça belirttiği görülür. Ermeni hülyası ve Rum halkın isyanından bahsettikten sonra şunları da belirler¹⁵: Köylerin durumuna göre halkın kendi köyünü savunması veya çevre askeri kıtaları da desteklemeleri için hazırlıklara girişilmesi. Bunun için silah ve cephanenin, beslenme biçiminin zamanında kararlaştırılması. Askeri kıtaların mevcutlarının artırılması. Kıtaların elinde bulunan mevcut silahların mümkün olduğunca birleştirilmesi. Levazım, beslenme işlerinin, güvenlik sebep-

10 a.g.e., s. 907 (vesika 13).

11 a.g.e., s. 907 (vesika 14).

12 a.g.e., s. 908 (vesika 15).

13 a.g.e., s. 19 (Söylev s. 14).

14 *Türk İstiklâl Harbi, Güney Cephesi*, C IV, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1966, s. 12.

15 *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyanmaları*, C IV, s. 27.

lerinin ve cephenin tamamlanması, önemli uğrak yerlerindeki büyük inşaatların gerektiğinde yıkılıp bozulması için hazırlık yapılması gibi konuların şimdiden düşünülmesiyle, son derece gizli bir biçimde bitirilmesi gereklidir. 20. Kolordu'nun batıdan doğuya, 12. Kolordu'nun Adana yöresinden doğuya gelen yönleri güvenlik altına alması gerektiği düşüncesindeyim. Arzulanan konuya dair düşüncelerinizin bildirilmesini rica ederim.

Görüldüğü ve Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta da belirttiği gibi milli hareketi, ordunun desteklenmesi yanında, askerin ve halkın çalışmalarını düzenli hale getirmek de çok önemliydi. Bir yandan yeniden örgütlenme ve silahlı direniş çabası içinde iken, bir yandan da resmi görevin gereği İstanbul'a bilgi veriyor, İstanbul Hükümeti'ni de uyararak harekete geçirmeyi deniyordu. İzmir'in Yunanistan'ca işgali üzerine, 20 Mayıs 1919'da, Saderet'e çektiği telgrafla göre; "... Ne millet ne de ordu mevcudiyetine karşı yapılan bu haksız tecavüzü hazm ve kabul etmeyecektir"¹⁶. 2 Haziran 1919'da Harbiye Nezaretine gönderdiği cevapta yazısında durumu açıklamakta, kişisel gözlem ve düşüncelerini iletmektedir¹⁷: Bağımsızlığı, milli varlığı yok eden ve milletin yaşamını tehlikeye düşüren düşmanın yurda girişi, cana kıyması ve her türlü saldırıları gibi, İzmir yöresinde süregelen olayların ve benzerlerinin baş göstermesine karşı ve milletin heyecanını, ne de bundan doğan milli gösterileri engelleyip durdurmak için kendimde ve hiç kimsede hiçbir güç göremeyeceğim gibi bu yüzden ortaya çıkacak olguların ve olayların karşısında da sorumluluk kabul edebilecek ne kumandan ve ne sivil memur, ne de hükümet düşünürüm.

Yabancı etki ve işgallerden kurtulmak, milli egemenliğe dayalı, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurma amacı, ordunun desteğini ve mevcut şartlar içinde yer yer katılmasını zorunlu kılmaktadır. Ateşkes hükümleri sonucu güçsüzleştirilmiş askeri birlikleri savaşa hazır duruma getirmek için şartlar uygun olmadığına göre, bu gerçekleşinceye kadar, bir ara yol işlemek; mevcut askeri birlikler ile daha önce kurulmuş ve yeniden oluşturulmasına hız verilen milli kuvvetlere dayanmak, milli kuvvetleri düzenli orduya geçecek biçimde örgütlemek, Anadolu'da oluşmaya başlayan milli hareketi merkezi otoriteye bağlamak ve buna bir isim vermek gerekmektedir. Böylece ateş-

16 *a.g.e.*, s. 23.

17 *Nutuk*, s. 26 (*Söylev* s. 19-20).

kes hükümlerine uymakla yükümlü askeri birlikler, hem İtilaf devletlerine karşı direnişin dışında gibi görünecek, hem de kendiliğinden gelişip-geliştirilen milli harekete destek verebilecektir. Kesin zafer için şart olan düzenli orduya geçişe zemin hazırlayacaktır.

Bize göre, ordu ile milli kuvvetler arasındaki ilişki, “milli ordu adı altında şekillenmiştir. “Millî ordu”, Müdafaa-i Hukuk hareketi içinde; ülkenin milli ve askeri güçlerinin birlikte hareket etmesini, ileride düzenli orduda birleşmesini sağlayacak, Anadolu’da oluşan otoriteye güç verecek bir örgütlenme olarak karşımıza çıkar. Kuva-yı Milliye’ye düzenli orduya geçişi sağlayacak bir köprü olarak bakmak da yerinde olacaktır. Önder kadronun denetiminde ve emrinde olup, milli ordu adı verilen gizli örgütlenmeyle Mustafa Kemal Paşa, belki de Osmanlı ordusunun da sona erdiği, milletin kendi ordusunu oluşturduğu düşüncesini benimsetmek istemektedir. Burada, yukarıda sözünü ettiğimiz, Mustafa Kemal Paşa’nın “vatan ordusu” varsayımını da hatırlamakta yarar vardır.

“Milli ordu”nun Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Heyeti tarafından 11 Eylül 1919’da ilk kez güney bölgemizde kurulmasına karar verilmesine¹⁸ karşın, gelişmeler, alınan kararlar ve yazışmalar milli ordu düşünce ve kavramının Amasya Genelgesi’nden hemen sonra ortaya çıktığını göstermektedir. Milli Ordu’dan sıkça söz edilmemesi ise mevcut şartların değişmesine bağlanabilir. Ancak, sık sık adı geçen “milli müfrezeler”, “gönüllü müfrezeler” ya da daha genel anlamda Müdafaa-i Hukuk hareketi içinde örgütlenen Kuva-yı Milliye adının “milli ordu” adı verilen kuruluştan farklı olmadığını sanıyoruz. Milli direnişin iç ve dış problemlerinin çok yönlü olduğu, uygulamanın safhalara ayrıldığı düşünüldüğünde bunu yadırgamamak gerekir. Öyle ki, Sivas Kongresi’nden sonra Damat Ferit Paşa’nın düşürülmesiyle kurulan yeni hükümet, Anadolu ile uzlaşma zorunda kalınca, milli direnişi hedefleyen örgütsel hızlanmaya karşın, genelde Kuva-yı Milliye dışında bir ad verilmeden Heyeti Temsiliye’ye bağlı faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu da, hem Osmanlı Hükümetini, hem de İtilaf devletlerini kuşkulandırmadan, zaman kazanma gerekliliğinden ileri gelmektedir. Büyük Millet Meclisi’nin açılmasından sonra da, büyümesine, oluşturulmasına özen gösterilen Kuva-yı Milliye’nin daha çok gönüllü müfrezeler adıyla askeri birliklere bağlı olarak faaliyet göstermesi ve bunların düzenli orduya kolayca dönüşmesi de varsayımımızı doğrular niteliktedir.

18 ATASE Başkanlığı, *İstiklâl Savaşı Arşivi*; Klasör 259, Dosya 23-23, Fihriş 1-16.

Belirttiğimiz gibi, milli direnişin problemleri çok yönlüdür. Bu da, her adımın zamanında ve yerinde atılmasını gerektirmektedir. Çok yönlülük içinde; Mustafa Kemal Paşa, komutanlar, sivil yöneticiler, İstanbul Hükümeti, İtilaf devletleri, azınlıkların amaçları doğrultusundaki çalışmaları, kongre kararları ve buna bağlı oluşturulan kurullar iyi irdelenmelidir.

Anadolu'daki bir aylık çalışma sonucu, bütün ordu birlikleriyle ilişki ve bağlantı sağlayan, halkı elden geldiğince uyaran, örgütlenme düşüncesini iyice yayan Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a geri dönme çağrısına uymamakla, merkezi yönetime göre asi durumuna düşmüştü. O girişim ve yürütümlerini kişisel olmaktan çıkarıp bütün milletin birlik ve dayanışmasını sağlayacak ve yansıtacak bir kurulu gerekli gördü. Örgütleri birleştirmek, bunları bir merkezden yönetmek ve adlarına iş görmek istiyordu. Bu amaçla 21/22 Haziran 1919'da bir genelge yayınladı¹⁹; "İstanbul'daki hükümet, üzerine aldığı sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Milletten bağımsızlığını yine milletin kesin kararı ve direnişi kurtaracaktır". O halde millet ülke savunması için birleşmeli, birlikte çalışmalı ve direnişe başlamalıdır.

Aynı günlerde çalışmalarını tamamlayan Erzurum Vilayet Kongresi; başarıya ulaşabilmek için, "herşeyden ziyade orduya güvenmekle beraber, "bekçi teşkilâtı" adı altında halkı hususiyle köylüyü silahlandırmak" kararını alıyordu²⁰. Gizli talimatnamesine göre; savunmada esas görev ordunun olmakla beraber, her ihtimale karşı köy ve mahallelerin erkek nüfusu üçe ayrılmakta, orduda olanların dışındakilerden, "seyyar" ve "sabit" kuvvetler oluşturulması öngörülmektedir. Mahalle ve köylerin oluşturacakları bu kuvvetler, kendi idare heyetlerinin ve merkezin denetimi altında bulundurulacaktır. Bu örgütü Erzurum ve Sivas Kongreleri de benimsemiş, bunun geliştirilmesi yolunda önlemler alma yetkisi Heyet-i Temsiliye'ye verilmiştir. Karşılaştırıldığında, özde "Millî Ordu" dan önemli bir farkı olmadığı görülür. Fark, bölgesel farklılıklardan ve örgütlenmenin ayrıntılarına inilmesinden kaynaklanmaktadır.

Özellikle Amasya Genelgesi'nden sonra, Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul Hükümeti'nin orduya egemen olma mücadelesine giriş-

19 *Nütuk*, s. 30-31 (*Söylev*, s. 22-23).

20 Cevat Dursunoğlu, *Millî Mücadele'de Erzurum*, Erzurum, 1946, s. 66-68; Yaman, *a.g.m.*, s. 86; Millî ordu ile teşkilât daha da ayrıntılı biçimde açıklanmış, askeri birliklerin nerelerden sorumlu oldukları belirlenmiştir.

tikleri görülür. Ordu, milli direnişe destek vererek katılacak, ya da hükümetin direktifleri doğrultusunda olup-bitene boyun eğecektir. 23 Haziran 1919'da, 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'e gönderdiği şifrede; milli çalışmalara devam edilmesini, hükümetin milli çalışmalara karşı koyması halinde derhal karşı harekete girişilmesini, milli amacın kaçınılmaz gereği olarak gördüğünü belirtir. Anadolu'da ister istemez doğacak olan milli kudretten başka hiçbir ümit ve kuvvetin bu devlet ve milleti kurtaramayacağını ileri sürer²¹.

Ali Fuat Paşa, Amasya Genelgesi'nden sonra 26 Haziran 1919'da Ankara'ya dönüp, çalışmalara başlamış şehrin ileri gelenleri ve müftü ile ilişki kurmuştur. Müftü Rıfat Efendi ile görüşen Ali Fuat Paşa, Amasya kararlarını anlatmış, halkı örgütlemek zamanının geldiğini, Ankara'da Müdafaa-i Hukuk örgütü kurulması için güvenilir kişilerle hazırlıklar yapmasını ve Sivas'ta toplanacak milli kongrede, bilgili ve imanlı bir temsil yapmak gerektiğini anlatmış, Rıfat Efendi ile anlaşmıştır. 27 Haziran'ı izleyen günler Ankara'da milli direniş gücünün olduğu günler olacaktır²². Yine bir önlem olarak, Erzurum Kongresi'nin toplanacağı sırada Ali Fuat Paşa, kır bekçilerinin sayısını artırmış, bunlara silah dağıtmıştır. Ordu ve Jandarma birliklerinin az olduğu yerlerde, askerlik şubeleri ve sivil memurlar aracılığı ile halk uyandırılırken, birlikte hareket etmek için gerekli düzenlemelerde yapılmıştır. Birliklerin gücünü artırmak için bakaya kalmış erler ve asker kaçakları tek tek toplanmaktadır²³. Ayrıca, Müftü Rıfat Efendi, Ankara'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucu başkanıdır. 29 Ekim 1919'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi kurulan Ankara'da, Müftü Rıfat Efendi'ye Gönüllü Alaylar Kumandanı ünvanı da takılacaktır²⁴.

21 *Atatürk'ün Tamim...*, a.g.e., C.IV, Ss. 39-40.

22 Naşit Hakkı Uluğ, *Hemşehrimiz Atatürk*, İstanbul, 1981, s. 23'den; Bilâl N. Şimşir, *Ankara... Ankara Bir Başkent'in Doğuşu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988, s. 109; Milli Ordunun kurulması ile ilgili belgede görüleceği üzere, milli hakların korunması amacına, dini ve ruhani esaslar ile kutsal bir şekil vermenin başarıyı olumlu etkileyeceği düşünülmüştür.

23 Uluğ, a.g.e., s. 25-26'dan; Şimşir, a.g.e., s. 110; 31 Temmuz 1919'da Ankara Valiliğine verilen gizli emirde; askerler tarafından şu aralık Ankara'da da, çete teşkilatının hızlandırılması için köylere kollar çıkarılarak, bakaya erlerin zorla toplandığının ve merkezi Ankara olmak üzere büyük bir milli kuvvet kurulmasına kalkışıldığı belirtilerek önlenmesi istenmektedir. Cebesoy, a.g.e., s. 142 ve Şimşir, a.g.e., s. 117.

24 Nurettin Türsan, *Ankara'nın Başkent Oluşu*, İstanbul, 1981, s. 31'den; Şimşir, a.g.e., s. 163.

Meclis-i Vükela kararı ve Harbiye Nezaretinin 5 Haziran 1919 tarihli emirleri gereği, Osmanlı ülkesi dokuz kolordu bölgesini içine alan üç ordu müfettişliğine ayrılmış, ordu müfettişleriyle, kolordu kumandanlarına askeri görevlerine ek olarak önemli sivil işlerde memurlara da direktif verme ve bunun uygulanması yetkisi de verilmişti²⁵. Bu emri dayanak yapan 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, 27 Haziran 1919'da verdiği emirle, kolordu bölgesini "mıntıka" ve "mevki" kumandanlıklarına ayırmış, görevleri ve sorumluluklarını belirlemiştir. Mıntıka kumandanlarının görevi; bölgelerinin en büyük mülki amiri ile birlikte çalışıp, güvenliğin sağlanması için önlemler almak, değişik unsurlar arasındaki iyi niyeti sürdürmek, adi eşkiyanın takip ve cezalandırılmasını jandarmaya bırakıp, siyasi amaçla kurulmuş veya büyük çetelerle köylere kıyım ve zarara başlayan çeteleri yok etmek ve özellikle huzurun korunması konusunda jandarmaya yardımcı olacak "Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinin" kurulmasına yardım ile bunlar vasıtasıyla, yapılacak seçimlerde sessizlik ve tarafsızlığın korunmasını sağlamaktan ibaret olacaktır. Mıntıka komutanları gerek gördükleri yerleri denetlemeli, gerekecek önlemleri önceden saptayıp tasarlamalıdır. Mahalli askerlik şubeleri, gereğinde mintıka komutanlarının acele her çeşit isteklerini yerine getirmeye mecburdurlar. Mıntıka komutanlarının valilere olan önerileri, kolordu aracılığı ile olacaktır. Mülkiye memurları ile doğrudan haberleşilmeyecektir. Ateşkes hükümlerine uymamıza karşın vatanımızın en önemli yerleri işgal edilmiş, Yunanistan'ın aşırı istekleri, halkı öldürmeleri, çeteler kurmaları üzülerken anlaşılmıştır. "Muhafaza-i istikbal için tek mil kuva-yı milliyenin tertip ve istirdat-ı hukuk için suver-i muhtelif ile mevcudiyeti ihzara çalışması o derece vucub-u katî halindedir". Saldırlara karşı vatanımızı savunmak amacıyla oluşan, günden güne büyüyüp kuvvetlenerek çarpışan bir avuç milletdaşlarımızın gerektiğinde yardımına koşmak ve başka bir taraftan çıkması olası iç kargaşa veya bir dış işgali karşılamak üzere Kuva-yı Milliye'nin şimdiden hazırlanması ve düzenlenmesinin "heyetî ve millî bir vazife olduğu", her tarafta "Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri" oluşturulması gerekmiştir. Etki altında ve millî istemlerden habersiz İstanbul Hükümeti'nin uygulamaları sonucu bağımsızlık ve her çeşit hak ve kutsal şeylerimizin tehlikeye gireceğini iyice düşünen ordu müfettişleri, kolordu ve fırka kumandanları, valiler, mutasarrıflar ve kaymakamların büyük kısmı, vatan ve bağımsız-

25 *Harp Tarihi Vesikalari Dergisi (HTVD)*, Sayı: 44, Vesika No: 1038.

hığımızı savunma amacıyla birlikte çalışmaya girişmeyi gerekli öngörmüşlerdir. Örgütsüz girişim ve kuvvet başarılı olamayacaktır. Sırf bağımsızlık ve gelecek endişesi ile milletin onurundan doğan, siyaset ve diğer isteklerden kesinlikle uzak bulunan, "Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak" cemiyetlerinin oluşturulmasını ve buna yardımcı olunmasını kumandanlara emir, mülki memurlara rica ederim diyen Ali Fuat Paşa; örgüte güçlük çıkaracak, yasaklayacak veya kargaşalık ile heyecan yaratacak herhangi bir memur veya kişiye muntaka kumandanlarının derhal kanunun emrettiği en ağır cezayı verip uygulamasını istemektedir. Bu emir bütün subaylara ve her makama telgrafla bildirilecektir²⁶. Bu emrin hemen uygulanmaya konularak daha alt birimlerdeki örgütlenmenin hızlandırıldığı görülür²⁷.

Mustafa Kemal Paşa, bütün ordu ve kolordu komutanlıklarına 7 Temmuz 1919'da yaptığı bildirimde, konuyu açıkça ortaya koymuş ve ülke çapında genelleştirilmiştir²⁸. Bağımsızlığımızı korumak için örgütlenmiş olan milli kuvvetler, her türlü karışma ve saldırıdan korunmuştur. Milli irade etmen ve egemendir. Ordu, bu milli iradeye bağlı ve onun hizmetindedir. Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetleri ile bunların girişimlerinin bozulup dağılmasına yol açacak herhangi bir etkiyi ve karışmayı ordu, kesin olarak önleyecektir. Sivil devlet görevlileri de, ordu gibi bu örgütün yasal yardımcılarıdır. Müfettiş ve komutanlar, herhangi bir nedenle görevden çıkarıldıklarında, yerlerini alacak kişiler işbirliği yapacak nitelikte bulunursa görevi devredebilecekler, etkili buldukları bölgede kalarak milli görevlerini sürdürebileceklerdir. Aksi halde komuta hiç bırakılmayacak, yapılan tayin işlemi uygulanmayacaktır. İtilaf devletlerinin baskısıyla hükümet, herhangi bir askeri birliğimizi veya milli örgütümüzü dağıtmak için emir verirse bu yerine getirilmeyecektir. Yurdun herhangi bir bölgesine saldırı olursa, bütün millet haklarını savunmaya hazır bulunduğundan, işbirliği içinde heryer birbirine en kısa zamanda haber verecek, savunmada birlik sağlanacaktır.

"Milli Ordu" kavramı ile ilk kez, XII. Kolordu Komutan Vekili Ahmet Cevdet'in 29 Haziran 1919'da Harbiye Nezaretine gönderdiği şifre yazıda karşılaşırız. Belirtildiğine göre; Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta oluşturulacak genel ve milli kongreye, İngilizlerin her-

26 a.g.v.

27 a.g.d., Sayı: 44 Vesika No: 1038-C.

28 *Nutuk*, s. 50 (*Söylev.* s. 36-37).

hangi bir etkisine meydan vermemek için şimdiden bazı önlemlerin alınmasının gerektiğini bildirmektedir. Bunun için mahallin güvenini kazanmış iki subayın, Maraş yönünü İngilizlerden gelecek tehlikelere kapatmak üzere milli örgüt kurmak ve arazinin savunma yeteneğini araştırmak göreviyle Elbistan'a gönderilmesini istemektedir. Ayrıca, kolordunun ne gibi önlemler düşündüğünü de sormaktadır. Ahmet Cevdet; Harbiye Nezaretine, Maraş'ta İngiliz kuvveti olduğunu, Elbistan'ın da Maraş'a bağlı bulunduğunu belirterek, "Elbistan'da millî ordu teşkilâtı hafî tutulamaz", böyle bir örgüt İngilizleri kuşkulandırır. Örgüt yapılmış olsa bile, Sivas'taki kongreyi engellemek için İngilizler ileri yürürse buna "gerek milli, gerek nizamiye kıtalarıyla" engel olmaya kalkışmak hükümetin bugünkü siyasetine uymaz görüşünü bildirir. Yine ona göre, ilerleyecek İngiliz kuvvetleri karşısında bile, birliklere silah patlatmaksızın çekilme emri verildiği bilinirken, Kolordu Elbistan'da emir dışı savunmaya girişemez. Kemal Paşa, milletin ve vatanın bağımsızlığının tehlikede olduğundan söz ederek milletin kendi azim ve iradesiyle iş görmesi gereğine, "ilhak-ı red heyetleri ve millî ordu teşkiline dair" ara sıra emirler vermektedir. Dahiliye Nezareti'nin emirleri ise bunun engellemesi noktasındadır. Bundan dolayı çeşitli yönleriyle milli örgütün ne dereceye kadar mümkün olduğu, aksi etkisinin takdiri de buraca bilinmediğinden, Mustafa Kemal Paşa'nın emirlerini ne derece yerine getirmek gerekeceğine ve "Elbistan' da teşkili talep olunan millî ordu ve vazifesi hakkında ne yapılmak icabedeceğine dair emirlerine muntazırım"²⁹ demektedir.

Harbiye Nezareti 3 Temmuz'da verdiği cevapta, mıntukası işgal altında bulunan kolordunun herhangi bir yerde, "bugünkü teşkilât haricinde her ne nam ile olursa olsun yapacağı teşkilât kolordu mevcudiyetine nihayet verilmesini ve mıntukanın işgaline" etkiden başka bir sonuç vermeyecektir³⁰ görüşünü bildirir.

5 Temmuz'da Kütahya Mutasarrıflığı'nın İstanbul'a gönderdiği telgrafta, İzmir çevresindeki milli kuvvetlerin yardımına koşmak ve başka tarafa da yayılması olası bulunan iç kargaşa veya dış işgali karşılamak üzere, Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyeti oluşturulması ve bu örgütü aracılı ve aracısız zorlaştırarak veya yasaklayarak herhangi bir memur hakkında mıntuka komutanlarınca ceza uygulanacağı bildirilmektedir. Oysa, Sadarettin 28 Haziran

²⁹ HTVD, Sayı: 39, Vesika No: 943.

³⁰ a.g.d, Sayı: 39, Vesika No: 945.

1919'da alınan şifre emrinde, "ahali tarafından ne nam ve suretle olursa olsun teşkilât vukuuna meydan verilmemesi iş'ar buyrulduğundan hattı hareketimizin tayinine müsaade buyurulması maruzdur"³¹ denilmektedir. Yani, Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki lider kadronun milli direniş için aldıkları kararlar kuşklar uyandırmakta, İstanbul Hükümetinin engelleriyle karşılaşmaktadır.

Bu arada, İstanbul Hükümeti'nin azınlıklar ve Yunan saldırısına karşı aldığı bazı kararların ülkenin savunulması için askeri makamlarca dayanak yapıldığı, hükümetin ise buna şiddetle karşı çıktığı, yasakladığı görülür. Sadarettin, Harbiye Nezaretine gönderilen yazıda; 3 Kolordu Kumandanının direnişe karar vermesine neden olan 21 Haziran 1919 tarihli Heyet-i Vükelâ kararının, muhatap olmayan askeri memurlarca direniş anlamına çekilmek istenmesi dikkate değer bulunmakla beraber; Osmanlı askeri kuvvetlerinin savunma keyfiyetinin, konferans tarafından kararlaştırılmayan yöreye Yunan saldırısı olması halinde alınmış bir karar olduğu belirtilmektedir. Konferans tarafından işgali kararlaştırılmayan yöreye Yunan saldırısı olduğu takdirde, askeri komutan bulunduğu yeri terketmeyerek, olanakları ölçüsünde savunacak, karşı kuvvet sayıca çoksa ilişkiyi kaybetmeyecek, silah ve cephanesini yanına alarak geri çekilecektir. Oysa, Anadolu'daki askeri kuvvetlerimizin İtilaf devletlerine karşı savunmada bulunmayacağı kabul edilmiştir. Herhangi bir mahalli işgal edecek İtilaf devletlerine karşı askerle karşı koymak, ateşkesin bozulması ve savaş ilanı demek olacağından, işgal karşısında direniş için verilen karar Nezaretçe zararlı ve uygulanamaz görüldüğünden, bu gibi durumların önüne yalnızca siyasetle geçmek gereği bildirilmektedir³².

Harbiye Nezaretinden 9 Temmuz 1919 tarihinde yazılan gizli yazıda, 2. Ordu Müfettişliği ve 20. Kolordu Kumandanlığı 23. Fırka hakkında uyarılmaktadır: 23. Fırkanın millî örgüt ve saireden söz ile askeriye ve mülkiyeye bildirilen bir emri görülmüştür. Bir gün önceden

31 *a.g.d.*, Sayı: 2, Vesika No: 32.

32 *a.g.d.*, Sayı: 2, Vesika No: 40; Karar için bkz. *a.g.d.*, Vesika No: 23; Rum halkın taşkınlıkları ve Yunanistan'a karşı yapılacak bu direniş, işgal altında bulunan yöreleri kapsamayacaktır. Vesika No: 40.; Ayrıca, buna benzer bir durumunun Doğu Anadolu Bölgesi içinde geçerli olduğu görülür. 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, Harbiye Nezaretine gönderdiği 9 Temmuz 1919 tarihli yazısında; Meclis-i Vükelâ'nın, sınırdan hiç bir Ermeni'nin geçirilmemesi ve islamın her türlü saldırıdan korunması için gereken önlemleri almakta kendisine serbestlik verdiğini belirtip, tehlike anında seferberlik ilan etmeye kanunen yetkisi bulunduğunu ileri sürer. Buna ters emirlere uymayacağını ve uyanları da cezalandıracağını duyurur. *a.g.d.*, Sayı: 45, Vesika No: 1056.

bildirildiği üzere orduca bu gibi örgüt kurmak veya yardım etmek Meclis-i Vükela kararıyla yasaklanmıştır. Buna kalkışanlar hakkında kovuşturma gerekli bulunmuş olduğundan gerekenlere bildirilmesi ve yerine getirilmesi istenmiştir³³. Bu ve bunun gibi emirlerin Haziran 1919'dan itibaren sık sık tekrarlandığı görülür: "... her kim tarafından her ne nam ve suret ile olursa olsun hususi bir takım teşkilât vukuuna ve ahaliden bu uğurda malî ve bedenî istekte bulunulmasına askeriye ve mülkiye kesinlikle meydan verilmemesi ve bu teşebbüsler hakkında sıkı takip..."³⁴ "... askeriyenin vasıta kılındığı, yardım ve korumada bulunduğuna dair haberler gelmektedir. Ordu mensuplarının her türlü siyasi akımdan uzak bulunmalarını talep..."³⁵. "teşkilât-ı milliyeye bilvasıta ve bilâvasıta işkâl edecek harekette bulunan memurlar hakkında en şiddetli cezanın tatbiki mukarrer bulunduğu tebliğ kılındığı..."³⁶.

Görüldüğü gibi milli harekete yapılacak yardım ve verilecek destek konusundaki düşünceler birbirinden tamamen ayrılmakta, askerler ve sivil memurlar her iki tarafça da baskı altına alınmaktadır. Oluşan milli direnişin önemini kavrayamayıp, ona engel olmak isteyenler, hareketi Trablusgarp direnişine benzetmişler, "çete tertibi suretiyle Trablusgarp muharebesinin idamesi Balkan muharebesini tevlit ve dünkü tebaamız olan akvamı sagirenin İstanbul kapılarına kadar vücudunu intaç etti"³⁷ diyerek, milli hareketin büyük zararlar vereceğini ileri sürmüşlerdir.

33 a.g.d, Sayı: 44, Vesika No: 1039.

34 a.g.d, Sayı: 2, Vesika No: 23 (21 Haziran 1919) ve 34 (8 Temmuz 1919).

35 a.g.d, Sayı: 2, Vesika No: 39 (24 Temmuz 1919); a.g.d, Sayı: 3, Vesika No: 47. (19 Ağustos 1919); 23 Haziran 1919'da Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey vilayetlere gönderdiği şifre yazıda; Mustafa Kemal Paşa'nın büyük bir asker olmakla birlikte, bugünkü siyaseti bilmediğini, görevinde hiç başarılı olmadığını, İngiliz Olağanüstü Temsilcisi'nin isteği ve üstelemesi ile görevden alındığını açıklar. Redd-i İlhak dernekleri gibi, Karesi (Bahkesir) ve Aydın dolaylarında müslüman halkı haksız yere kırdırmaktan ve halkı haraca kesmekten başka bir iş görmeyen emir dinlemez, saygısız ve yasadışı kurulan bir takım kurallar için ötedenberi çektiği tellerde de siyasetteki yanlışlarını yönetim olarak da artırdı. Artık kendisiyle resmi işlere girilmemesi ve hükümet işleriyle ilgili hiçbir isteğinin yerine getirilmemesini istemiştir. *Nutuk*, s. 36, (*Söylev*, s. 26).

36 a.g.d, Sayı: 2, Vesika No: 31 (9 Temmuz 1919-Dahiliye Nezaretin'den Harbiye Nezaretine); Harbiye Nezaretine göre (8 Temmuz 1919); mevcut oldu İtilaf devletlerine karşı hiçbir şey yapacak güçte olmadığından, ateşkesin bozulmasına neden olmamalıdır. İşgal bölgelerinde bol para ve geniş propaganda ile cahil olan halkımız zehirlenmiştir. Devlet ise, "...her tarafına kurtlar hücum etmiş ağaç halinde bulunuyor. Bunların seri tahribatı bu ağacı birdenbire kurutacaktır." a.g.d, Sayı: 2, Vesika No: 24.

37 a.g.d, Sayı: 3, Vesika No: 46 (7 Ağustos 1919).

Emirlerle direnişin oluşumunu engelleyemeyen hükümet, ordu-
da yeni düzenlemeler yaparak hareketi boğmak istemektedir. Bu amaç-
la, 14 Ağustos 1919'da Ordu Müfettişliklerinin sivil memurlara direk-
tif vermeleri yetkisini kaldırmış³⁸, 15 Ağustos 1919'da komutanların
kendi aralarındaki şifreli yazışmalarını yasaklamış³⁹, 19 Ağustos 1919'
da Padişah iradesi ile I., II., III. Ordu Müfettişlikleri kaldırılmış, kol-
orduların doğrudan Harbiye Nezareti ile haberleşmeleri bildirilmiştir⁴⁰.

Tüm engellemelere karşın ordu, milli örgütlenmeye yardımcı ve
destek olmuş, Amasya Genelgesi ve Mustafa Kemal Paşa'nın 7 Tem-
muz 1919 tarihli emirlerine bağlı kalmıştır. Zaman zaman İstanbul
hükümetine bilgi verilip, uyarılarda bulunulurken, bazen de emirlere
açıkça karşı çıkılarak, milli hakların ve direnişin savunuculuğu yapılmıştır.
Mustafa Kemal Paşa'da, İstanbul Hükümetini sık sık uyararak,
milli güce dayanması ve milletle birlikte çalışması gereğini vurgula-
mıştır. Örneğin; 16 Ağustos 1919'da Damat Ferit Paşa'dan, hüküme-
tin yasal olan milli akıma karşı engelleyici tutumunu bırakarak, mil-
li kuvvetlere dayanması ve her türlü girişimde milletin isteklerine uy-
ması dileğinde bulunur. İngilizlerin gösterdikleri yolda kuruluş ça-
resi aramak, sonuçta düş kırıklığına neden olacaktır. İstanbul Hükü-
meti'nin üzüntü doğuran düşmanca davranışları, milleti, İstanbul
Hükümetine karşı istenmeyen davranışlara sürükleyecek niteliktedir.
İradesini kullanabilecek güçte olan milletin yapacaklarını önleyebile-
cek hiçbir güç yoktur⁴¹.

Erzurum ve Sivas Kongrelerinde vatanın kurtarılması için yapı-
lan çalışmalar ve alınan kararlar aşama aşama milletçe benimsenecek,
inançla uygulanacaktır. Sivas Kongresi'nce, kongre dağıldıktan sonra
kararlarını yürütecek, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemi-
yeti'ni sürekli temsil edecek bir Heyet-i Temsiliye oluşturulmuştur.
Tüzüğü'nün 4. maddesine göre Heyet-i Temsiliye, "geçici hükümet"
görevini üzerine alacaktır. Günün şartlarına göre en uygun yerde bu-
lunacak, mevcut milli örgütlerimizin varlığını ve devamını sağlamak

38 *a.g.d.*, Sayı: 3, Vesika No: 54.

39 Cebesoy, *a.g.e.*, s. 147-148. Ali Fuat Paşa, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'nın bu emrine sert tepki göstermiş, bir gün içinde emir geri almasını, yoksa bütün telgraf-hanelerinin işgal altına alınarak haberleşmenin eskisi gibi sürdürüleceğini bildirmiştir. Nazır'dan ses çıkmayınca bu uyarı uygulanmış, bunun üzerine emir nazır tarafından geri alınmıştır.

40 *a.g.d.*, Sayı: 3, Vesika No: 56-57.

41 *Nutuk*, s. 74-75 (*Söylev* s. 54).

için önlemler alacak, örgütleri birleştirmek, temsil etmek yetkisinde olacaktır. Vatan ve milletin kaderi ile ilgili bütün işleri milletin çıkarına uygun yürütmekle, her önlemi almakla, gerektiğinde tüm milletin maddi ve manevi güçlerini toplayarak savaşmakla yükümlüydü. Saldırıya uğraması olasılığı bulunan yerleri şimdiden dikkate alacak ve gereğini düşünecekti. Halkın yaşamlarının devamı için mahalli şartları da göz önünde tutarak bir plan yapacaktı. Bu plan, mahalli heyet-i idarelerce şimdiden bilinecektir⁴². Oluşturulacak örgüt, bir diğerine bağlı olmak şartıyla köy ve mahallelerden başlayarak nahiye, kaza, liva, vilayet, bağımsız liva ayırımına tabidir. Liva heyet-i idaresi, milli örgütü ortaya çıkarmak ve özellikle bekçi örgütüne önem vermekle görevlidir⁴³.

İtilaf devletlerinin baskısıyla ordu birliklerince boşaltılmış, ancak halkın direnişinin bireysel de olsa fiilen başladığı güney cephesinde, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve "milli ordu" oluşturulması da Sivas Kongresi esaslarına uygun, bölgesel şartlar göz önüne bulundurulurken, Heyet-i Temsiliye tarafından alınan bir karardır. Karardan anlaşıldığına göre, direniş örgütünün oluşumu için daha önce görevlendirmelerde bulunulmuş, gereken ön hazırlıklar bir ölçüde tamamlanmıştır. Heyet-i Temsiliye, kongrenin kendisine verdiği yetkiye dayanarak aldığı kararda; mevcut durumu, Ermeni tehlikesini anlatmış, saldırılara karşı örgütlü karşı koymanın önemini vurgulayarak, nasıl hareket etmek gerektiğini belirlemiştir. Buna göre; Fırat nehrinin batısında kalan bölge, 3., 12., 13. ve 20. kolordulara bölünerek, bunların güvenliği ve çalışmalara başlayan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin her bakımdan desteklenmesi, saldırılara karşı milli örgütün güçlendirerek karşı konulması görevi, bu kolordulara verilmiştir. Saldırılara karşı koymak ve düşmanı kuvvetle Anadolu'dan kovmak amacıyla kurulmasına karar verilen Milli Ordu'yu; ordu birlikleri emrine alıp, planına uygun olarak yönetecektir. Milli Ordu örgütünün, resmi bir ordu düzeni ve onun düzeyinde olmasa bile, az çok aynı yöntemlere ve aynı düzenlemeye sahip olması gerekli görülüyordu.

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız, Anadolu'nun güneyinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Milli Ordu kurulmasına ilişkin, 11 Eylül 1919 tarihli Heyet-i Temsiliye kararı; kolordulardan heyet-i

42 Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1974, s. VI-XII; Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, Ankara, Başnur Matbaası, 1969, b. 221.

43 Geniş bilgi için bkz. Goloğlu, *a.g.e.*, s. 223.

idarelere kadar duyurulmak üzere aşağıdaki düşünce ve esasları belirtiyordu⁴⁴:

Mondros Mütarekesi'nden sonra (Osmanlı) hükümetimizin, Adana vilâyetiyle, Antep, Maraş ve Urfa livalarını boşaltma gafletinde bulunmuş olmasından yararlanarak bu bölgede İngiliz ve Fransıızların himayesi altında Ermeniler çalışmaya başlamış ve bu adı geçen bölgede önemli bir Ermeni kıtaatı vücuda getirmek amacıyla ve bir seneden beri olumlu çalışmayla izlenen işgal siyaseti karşısında, yazık ki şimdiye kadar cemiyet teşkilatından yoksun ve bundan dolayı güçlü bir dayanışmayla Müdafaa-i Hukuk başarısından menedilen müslümanların ferdi girişim derecesini geçemeyen fedakarlıkları dahi faydalı bir sonuç vermeyerek Kilikya önemli bir Ermenilik tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Millî bağımsızlık, vatanın bütünlüğü, hilafetin korunması amacıyla Osmanlı memleketinde yaşayan bütün müslüman halkı bir amaç etrafında birleştirerek mütarekenin imza edildiği gün bayrağımız altında kalan sınırlar içindeki vatan parçalarının her türlü saldırı ve tecavüze karşı, sükûna kadar müdafasını kararlaştırılmış bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Anadolu'dan zorla koparılmak istenen ve alışılmış bir askeri işgal altında bu hedefe doğru her gün biraz daha yaklaştırılan Adana Vilayeti ile Maraş ve Antep, Urfa livalarının maruz bulunduğu akibete dahi seyirci kalamazdı. Bundan dolayı adı geçen bölgede gerek yabancı işgal ve istilalarına ve gerek bu perde arkasından uygulanmak istenilen Ermenilik amaçlarına yöneltilmiş tecavüzlerini süratle durdurmak ve çoğunluğu oluşturan İslamların hukukunu müdafaa ile düşmanları kovarak işgalden kurtulmak amacıyla yirminci, onüçüncü, üçüncü ve onikinci kolordularla civar bulunan millî teşkilatın mevcut olan yardımına dayanarak adı geçen bölgede esaslı teşkilât vücuda getirmeğe ve düşmanların her türlü saldırılarına karşı koymaya azmetmiştir. Cemiyet, vatan göreviyle ilgili tüm makamlar ve teşkilâtın gayretli çalışması ve yardımına sahip olacağından ümid vardır.

Şimdiye kadar bu bölgede yapılan saldırılar aşağıda olduğu gibi özetlenebilir:

1- Fransız ve İngiliz memurları ile bunlar tarafından teşvik ve yardım gören Ermeni komitelerinin ve bunlara dayanılarak müslü-

44 ATATE BAŞKANLIĞI, *İstatiklâl Savaşı Arşivi*, Klasör: 259, Dosya: 23-23, Fihrist 1-16.

manların millî duygularını kırmak için zor kullanan Ermeni unsurlarının maddi ve manevi saldırıları,

2- Osmanlı memleketinin diğer yerlerinde ve özellikle Diyarbakır yönlerinde, Halep ve Suriye mıntıklarında bulunan önemli Ermeni unsurunun mevcudiyetini kolaylaştırarak, sağlayarak bu bölgede Ermeni nüfusunun büyük oranda artırılması,

3- Yabancı üniformasıyla Ermeni kıtalarının buralara gönderilmesi ve buralardaki Ermenilerin yabancı askeri kıtalara katılması suretiyle takviye edilmesi.

4- Siyasi, sosyal ve iktisadî her türlü baskılar ile İslam halkın zor duruma düşürülmesi, az zaman zarfında müslümanların sosyal üstünlüğü yok edilerek yavaş yavaş göç etmeye zorlanması.

5- İslam halk arasında bin türlü vesilelerle anlaşmazlıklar çıkararak birlik ve beraberliğin bozulması çabası ve yabancı himayesini kabul ve kurulmasına razı olmasının sağlanması.

Bu saldırılara karşı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (hudut esasiyesi) esas sınırı, aşağıda olduğu gibi hareketin suretle uygulanmasını gerekli sayar:

Önce, adı geçen bölgedeki işgal mıntıkası üçe ayrılır.

Birinci mıntika: Mersin, İskenderun, Osmaniye, Sis, Bağçecik Dumlu. Bu mıntika yirminci kolordu ile buraya civar Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri teşkilâtına bağlı olacaktır.

İkinci mıntika: Dumlu, Sis, İskenderun (bu üç mıntika hariç) Kilis, Ayıntab (bu iki mevki dahil), Birhan, Samsat, Hasan Mansur (bu üç mevki hariç) üçüncü kolordu ile buraya civar Müdafaa-i Hukuk teşkilâtlarına aittir.

Üçüncü mıntika: İkinci mıntıkamın tersindeki mıntika olup on üçüncü kolordu ile buraya civar Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri teşkilâtına bağlıdır.

İkinci olarak, yukarıdaki mıntikalarda yabancı ve Ermeni unsurların İslam toplumunu yok etme amacıyla olagelen saldırılarına karşı millî teşkilâtın takviye ettirilmesi ve takviye olunması suretiyle karşı konulması ve siyaseten adı geçen saldırının giderilmesi mümkün olmazsa bu günden itibaren esas kurulacak Millî Ordu ile düşmanları kuvvetle Anadolu'dan kovmaktan ibaret olan amacın sağlanması için aşağıdaki maddelerin derhal uygulanması lazımdır.

“TAHSİS KILINAN MINTIKALARDA MÜDAFAA-İ
HUKUK CEMİYETİNE AİT TEŞKİLÂTIN SURETİ
TATBİKİ”

1- Her kolordu kendine verilen mıntıkayı duruma uygun olarak bir kaç ikinci derecede mıntıkaya böler. Her mıntika için en yakın mahaller birer teşkilât merkezi kurar. Bu merkezler teşkilâta memur olacakların “emin el herekesi”, gönderilecek silah, cephane, malzeme ve sairenin depo yeri ve muhabere merkezi olur. (Bu merkezlerin oluşturulma sebebi adı geçen bölgede henüz emniyetin mevcut olmamasıdır).

2- Bir taraftan merkezlerin oluşturulması ve meydana getirilmesiyle uğraşılırken bir taraftan da teşkilata tabi tutulacak mıntikanın genel durumu incelenecek ve güvenilir araçlarla takviye edilecektir. Bu hazırlığın bitiminde hemen işe girişilecek, gizli suretle teşkilâta başlanacak, iş ve nizamname gereğince uygulanmasına yardımcı olunarak, bunun himayesi amacı ile de nizamnamenin tahkikasındaki sabit ve seyyar müfrezeler oluşturulur.

3- Teşkilât nizamnamesinin uygulanmasına iki taraftan başlamak pek yararlı olur. Bir taraftan gayet esaslî bir suretle İslam köy ve nahiye ve kasabalardaki mahallelerde teşkilât yapmak, diğer taraftan vilâyet, liva, kaza merkezlerinde “heyet-i merkeziye” ve “heyet-i idare” leri canlandırmak. Heyet-i merkeziye ve idarelerin esas görevleri şunlardır: Ahaliyi uyarmak, vatan duygularını uyarmak, teşkilâtı takviye ve genişletme, mevcudiyetini sürdürmek ve korumak, güvensizlik ve suistimale engel tedbirler almak şartıyla yardım parası toplama, muhafaza ve dağıtılması.

4- Teşkilâtın son derece gizli kalması başarıyı sağlayacak araçların en önemlisi olarak kabul edilmelidir. Bunun için Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkilâtına imam, muhtar, köy hocasından oluşmuş “cemaat-i islamiye” teşkili verilmelidir.

5- Adı geçen mıntikalara gönderilecek kişiler, son derece fedakâr ve namuslu subaylardan ve sivillerden seçilir. Bunlar kolordu ile fırka kumandanlarının veyahut heyet-i merkeziyelerin vesikasına sahip olacak ve memuriyetleri devam ettiği sürece asgarî ne kadar para ile geçimlerini sağlayabileceklerine dair vesikalarına açıklama verilecek ve bu vesikalar teşkilât mıntikaları dahilindeki heyet-i merkeziye ve idarelere gösterilerek buna göre maaş talep olunacaktır. Sabit ve diğer gönüllü müfrezeleri kumandanları rütbeleri ne olursa olsun maiyyet,

hayvan, iâşe giderleri hariç olmak üzere otuzar lira alacaklardır. Adı geçen müfrezeler fertlerine yevmiye yarım lira ve bir ceket, ekmek (atlı ise hayvan iâşesi hariç) verilecektir. Harcama, mahallerinde toplanacak "iané sandıkları"ndan ödenecektir.

6- Aşağıdaki maddeleri kesin suretle müslümanlara tebliğ etmek ve bu kanunlara riayet ettirmek, heyet-i merkeziye ve idarelerin önemli görevlerinden birisidir.

A- Göç yasaktır.

B- Arazi ve emlak yalnız müslümanlara satılacak ve yabancılarla hıristiyanların araziye sahip olmalarına meydan verilmeyecektir.

C- Müslümanlar arasında gayet samimi bir dayanışma oluşmasına çalışılacak ve herkes birbirine ve milli amaca malen ve bedenen yardım etmekle mükellef olacaktır. (Köylerde ve nahiyelerde "muavin" sandıkları meydana getirmek. Millet uğruna çalışanların şahıslarına ve ailelerine bu sandıklardan yardım etmek gibi tedbirler alınmalıdır).

D- Milli amaca hizmet edenler ve ülkü sahipleri celbiyle, okullar tesisine önem verilecektir.

E- Gayri müslim unsurlar hakkında sıkı bir boykot uygulanarak, alış veriş özellikle müslümanlar arasında yapılacaktır.

F- Milli birlik etrafında pek ziyade emniyet ve faaliyetle çalışılarak, bu amaca hıyanet edenler cezalandırılacaklardır.

G- Jandarma, polis, orman, köy ve çarşı bekçiliği ve her türlü konuda kolculuk gibi hizmetlerde müslümanların kullanılması sağlanacak ve zabıta kuvveti teşkil eden bu unsurların mutlaka elde bulundurulmasına özen gösterilecektir.

H- Teşkilâta asıl olan reislerin korunması ve kişisel güvenliklerinin sağlanmasına pek çok dikkat edilecek ve muhalefet reislerinin etkisiz bırakılmasına çalışılacaktır.

I- Milli teşkilâtın idaresi; mutlaka ordu ve subay ve astsubaylarının ve özellikle başkanlık mevkiinde büyük hizmete muktedir tecrübeli diğer hamiyetli kişilere muhtaç olduğundan bu özelliklere sahip olanlar kolordu mntukalarından seçilerek, tayin ile gönderileceklerdir.

“MİLLİ ORDU TEŞKİLÂTI”

Mütarekeden beri mukaddes vatanımızı her suretle parçalamakta devam eden işgal ve istilalara karşı, gayri-resmi surette ordu kıtaları, milli kuvvetleri kendi emrine alıp planına uygun olarak hareketi idare ve tatbik etmeyecek olursa, sevk ve idarede başarı, kurtuluş olmayacağı anlaşılmıştır. Halbuki Adana vilayetiyle Maraş, Antep, Urfa livalarında yazıkki orduya mensup kıtalarımız olmadığından bu önemli noksanı çözüm olmak amacıyla adı geçen bölgede milli bir ordu teşkil edebilmek için şimdiden hazırlanmak zorunluluğu açıktır. Milli ordu teşkilâtı resmi bir ordu teşkilâtına eşit ve onun kadar düzgün olmasa bile az çok aynı usullere ve aynı düzenlemeye sahip olmak lazımdır. Milli orduyu teşkil edecek kişiler, muntazam orduyu tamamlayacak efradın şartlarından olarak, sayısı ve hangi kıtaata mensup olacağı milli ordu kumandanı tarafından tayin olunacaktır. Silah altına çağırma ve toplama hususları muntazam ordunun efradınınındaki aynı usullere tabi olmak gerekir ise de, muntazam orduların araçları milli ordularda da mevcut olamayacağından bu görev mahalli mülkiye ve askerlik şubesi memurlarıyla, heyet-i merkeziye ve idarelere bırakılacaktır. Bu şahıslar (asker) çağırma ve toplama meselesini, sırf bir resmi görev olarak kabul edip, bunun en önemli bir milli görev olduğunu anlamak ve ona göre çalışmak mecburiyetindedir. Mamafih bu hususta pratik bir surette en fazla görev askerlik şubesi memurlarının üzerinde tertip edileceğinden, bunların görevlerindeki önemi anlamış olmaları lazımdır. Bunun için kolordular, teşkilâta memuren gönderecekleri subayları açık olan askerlik şubesi başkanlıklarına tayin ederlerse, bunlardan azami yarar sağlamış olacaktır.

Bu bakış açısına göre sayılacak tedbirler aşağıdaki maddelerle özetlenebilir:

1- Milli ordu teşkilâtı ne kadar gizli kalırsa o kadar başarı vardır. Bundan dolayı bu teşkilâtı da “cemaat-ı islamiye teşkilâtı” şeklinde kurmak ve milleti “mabed-i islamiye” etrafında birleştirerek hukukunun korunması amacına dinî ve ruhanî esaslar ile kutsal bir şekil vermek pek çok başarı sağlar.

2- Bu esasa göre, cami ve mescidi olan her köy ve mahalle bir piyade takımı sayılarak bu takımın idaresi mescidin müezzini veya köyün hocası gibi kişi veya bu sıfatı takınacak olan gönüllülere teslim olunacaktır. Sayısı çok fazla olacak takımlara kumandan tedariki mümkün olamazsa terhis edilmiş kudretli çavuş ve başçavuşlardan yararlanılabilir.

3- Her nahiye merkezi bir bölük ve her kaza merkezi (vilayet ve liva merkezleri dahil) bir tabur heyeti teşkil edecektir. Askerlik şubeleri başkanları tabur, askerlik şubesi bölük subayı bölük kumandanı tayin edilmelidir. Ancak bunların muktedir olanlarla hemen değiştirilmesi pek önemlidir.

4- Cami ve mescitlere veya buraya yakın gizli mahallere veyahut kontrol altında olmayan askerlik şubesi depo yollarına gizlemek üzere kolordular şimdiden silah, cephane ve sair gereken gereçleri göndererek hazırlığa başlamalıdır.

5- Millî ordunun iskeletini, takım, bölük, tabur teşkilâtı vücuda getirecektir. Sonra genel bir plan gereğince bunların seferberliği kolaydır.

Gerektiğinde millî takım, bölük ve taburların süratle teşkili hakkında kolordular mahalli durumu gözönüne alarak bir talimatname yapılmalı ve mahallerine göndermelidir.

6- Gönüllü müfrezeler saldırıya uğrayan köy ve kasabayı savunamayacak kadar zayıf ise, mahalli heyetin kararı ve askerlik şube başkanlarının emirler ile bu köy ve kasabalardaki millî ordu takımları gizli bir surette silâh altına alınabilir.

7- Hükümet, heyet-i milliye ve askeriyenin millî teşkilâta azami yardımda bulunması başarı için şarttır.

Lahika- Şimdiye kadar Heyet-i Temsiliye ile çeşitli makamlar tarafından gönderilen memurlar, vücuda getirilen teşkilâta dair bilgi özetle eklenmiştir. Bunlar hangi kolorduların mntikasında bulunurlarsa, doğruca o kolordulara müracaatla alacakları talimata göre hareket etmeleri lazımdır.

Suret-i tebliğ:

(3, 12, 13, 20) ncı kolordulara ve kolorduların lüzum göreceği heyet-i merkeziye ve idarelerle diğer gerekenlere verilmek üzere...

Temsil Heyeti

11 Eylül 335 (Mühür)

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti.

Alınan bu kararlar doğrultusunda Güney Cephesine çeşitli rütbelerde subaylar gönderilmiş, daha önce gönderilen subaylar da doğrudan mntikasında bulunduğu kolorduya bağlanmıştır. Gönderilen

subaylar, sivil kıyafetler ve takma adlarla hareketi kolordulara bağlı olarak sevk ve idare edeceklerdir. Bazıları, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunmuş, O'nun tarafından görevlendirilmişlerdir⁴⁵. "Cemaat-i İslamiye adı altında" yapılan örgütlenmenin çalışmalarını, Sivas Kongresi'nden sonra, Müdafaa-i Hukuk adı altında Heyet-i Temsiliye'ye bağlı olarak programlı biçimde sürdürüldüğü görülür⁴⁶.

Kolordular da, kongre kararları doğrultusunda faaliyete geçmişlerdir. Örneğin, 3. Kolordu Komutanı Kurmay Albay Selâhattin Bey, Güney bölgesindeki olayları yakından görmek amacıyla Elbistan'a gitmiş, Sivas'taki vekiline 26 Ekim 1919'da şu emri vermiştir⁴⁷; Bölgeye Fransız askeri gelmeden milli örgütün kurularak haklarına sahip olması ve işgale karşı koyması kutsal bir görevdir. 13. Kolordu, Urfa'ya bir süvari alayı gönderecektir. 3. Kolordu Maraş'ı ve mümkünse Antep'i işgal edecek; Elbistan ile Maraş ve Antep'de mevcut milli direniş örgütünü düzenleyecektir. Antep'e, Malatya'dan da bir müfreze gönderilmesi düşünülmelidir. Kolordu'nun Maraş'taki milli kuvvetleri ele alması için Pınarbaşı'ndan seçilmiş bir süvari takımı gönderilmelidir. Tüm bunlar gizli tutulacaktır.

20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa kongreden hemen sonra Kayseri'ye gelerek Doğan, Tufan ve Sinan Beylerle görüşmüş, bunlara gereken direktifleri vermiştir⁴⁸.

45 Cephede görev yapan subayların bellibaşlıları şunlardır: Topçu Binbaşı Kemal Bey "Kozanoğlu Doğan Bey" takma adıyla Kilikya Kuva-yı Milliye Kumandanı, Piyade Yüzbaşı Osman Nuri Bey "Aydınolu Nuri Bey" takma adıyla O'nun yardımcısıdır. Osman Nuri Bey, Amasya'da Mustafa Kemal Paşa'ya katılmış, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde yanında bulunmuştur. Yüzbaşı Salim "Kurtoğlu Yörük Salim Bey", Üsteğmen Asaf "Kılıç Ali Bey", Edirne'li Yüzbaşı Ratıp "Tekelioğlu Sinan Bey", Yüzbaşı Kâmil Bey "Polat Bey", Teğmen Sait "Şahin Bey", Kilisli Üsteğmen Yusuf Rıza "Arslan Bey" takma adlarıyla isim yapmışlardır. Ayrıca: Yüzbaşı Ali Rıza, İstihkâm Üsteğmen Mustafa, Teğmen Celal, Asteğmen Beşim, Silifke Askerlik Şube Başkanı Binbaşı Emin Arslan Bey, Yüzbaşı Abdullah ve Yüzbaşı Ali Saip, Güney cephesinin örgütlenmesi için çalışmış, milli direnişe büyük katkıları olmuş subayların bir bölümüdür. *T.İ.H. Güney Cephesi*, C.IV, s. 61, 68-79 vd.

46 *T.İ.H. Güney Cephesi*, C.IV, s. 50; Ocak 1919'da Antep'in İngilizlerce işgal edilmesi ve bazı tutuklamalar üzerine bir miting yapılmış, Belediye Başkanı Lütfi Bey, halkın işgali kabul etmeyeceğini ilan etmişti. Bu mitingle beraber Antep'in ileri gelenleri tarafından Bülbülzade Hacı Abdullah Efendi Hocanın başkanlığında "Cemiyet-i İslamiye" adı altında bir örgüt kuruldu. Sivas Kongresinden sonra Kilis'te kurulan Cemiyet-i İslamiye, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında programlı olarak çalışmalara başladı. *a.g.e.*, s. 79.

47 *a.g.e.*, s. 51-52.

48 *a.g.e.*, s. 69.

24 Aralık 1919 tarihli 3. Kolordu yazısına göre de⁴⁹: Fransızlar Maraş, Antep ve Urfa'daki kuvvetlerini artırarak, işgali olup bittiye getirmeye çalışmaktadırlar. Buna karşı kolorduca, bölgedeki örgütün kuvvetlendirilmesine çalışılmakla birlikte, bunu yönetebilecek fedakar ve çalışkan komutan ve subaylara gerek görülmektedir. 5. ve 15. tümenler böyle kudretli ve göreve istekli birer astsubay ve ikişer subayı izinle geçici olarak bölgeye göndererek, adlarını bildireceklerdir.

Güney bölgesindeki milli direnişe ilişkin düzenlemeler, kolordulara bağlı olmak üzere 1920 yılı boyunca sürmüş, Adana Cephesi Komutanlığı ve buna bağlı olarak Kilikya Kuva-yı Milliyesi, Ayıntap Kuva-yı Milliyesi gibi adlarla⁵⁰, ancak "milli Ordu"da gördüğümüz kuruluş niteliği pek değişmeden devam etmiştir.

Batı Cephesi'nde de, Güney Cephesi'ndeki gibi bir örgütlenmeye gidilmek istendiği ve bu amaçla Sivas Kongresi'nce kararlar alındığı görülür. Daha Kongre kararları açıklanmadan, 9 Eylül 1919'da Ali Fuat Paşa, "Garbi Anadolu Kuva-yı Milliye Kumandanlığı"na oybirliği ile atanmıştır. Milli hareket ve girişimlerde Heyet-i Temsiliye ile bağlantısını koruyacak olan Ali Fuat Paşa; Aydın Cephesi Kuva-yı Milliye'sine yetenekli bir kumandan atamakla yetkili kılınmış, Afyon ve Eskişehir'de birer bölge komutanlığı kurması onaylanmıştır. Milli amaçlar için sivil memur atama yetkisine de sahip olacaktır⁵¹. Ali Fuat Paşa, Eskişehir Bölgesi Milli Komutanlığı'na Süvari Kaymakamı Atıf Bey'i ve Alaşehir'de toplanacak olan 23. Tümen Bölgesi Milli Komutanlığı'na Kaymakam Lütfi Bey'i atamıştır⁵². Bu komutanlar sivil ve askeri bütün yönetimi üzerlerine alacaklar, buna uymayanları millet adına tutuklanacaklar, kanunsuzluklara, kargaşalara kesinlikle meydan vermeyeceklerdir. Ateşkes hükümlerine aykırı her türlü iç ve dış saldırılara karşı milletin haklarını gerekirse silahla savunacaklardır. Bu amaçla, her türlü araçtan yararlanmaları haklı sayılacaktır. Görüldüğü üzere, Ali Fuat Paşa, millet adına Batı Anadolu'daki yönetimi ele almakta, komutanlar atamakta, onlara olağanüstü yetkiler verebilmektedir.

49 a.g.e, s. 77.

50 Geniş bilgi için bkz. İzzet Öztoprak, "Düzenli Ordunun Kuruluşu", *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1985, s. 264-265-272; Göyünç, a.g.b, s. 219-220.

51 *Atatürk'ün Tamim...*, C.IV, s. 58; Baykal a.g.e, s. 2; *Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi*, C.II, 2 ks, s. 23; Öztoprak, a.g.b., s. 262.

52 *Atatürk'ün Tamim*. C.IV, s. 62; *Nutuk*, s. 168 (*Söylev*, s. 122).

Batı Anadolu'daki örgütlenmenin, haberleşme yetersizliği ve yerel konumu nedeniyle istenilen biçimde oluşmaması üzerine, Heyet-i Temsiliye üyesi Albay Refet Bey, Ekim 1919'da Batı Anadolu'ya gönderilmiş; 23. ve 57. Tümen Komutanlığı'nı üzerine alması istenmiştir. Refet Bey verdiği raporda, üç bölgeyi kapsayan Batı Anadolu Cephesi'nin bir komuta altında toplanabilmesinin imkansızlığını bildirmiş, bunun üzerine mevcut düzenin bir süre daha devam ettirilmesi kararlaştırılmıştır⁵³. Mustafa Kemal Paşa'ya göre; Aydın Milli Kuvvetler Komutanlığına atanan Refet Bey Nazilli'ye gitmiş, Komutanlığı Demirci Mehmet Efe'den alamamış, ya da kendisine verilmemiştir. Bu nedenle burada uzunca bir süre güvenilir komuta düzeni kurulamayacaktır⁵⁴. Bu arada, Balıkesir'de bulunan Albay Kâzım Bey milli ve Askeri örgütlenmelerle yakından ilgilenmektedir. Albay Şakir Sami Bey ise, Bursa'da bir heyet-i merkeziye oluşturarak Sivas Kongresi kararlarını uygulamaya başlamıştır. Ayrıca, Heyet-i Temsiliye Aydın, Konya, Balıkesir, Bursa bölgelerinin bağlantısını kolaylaştırmak için önlemler almakta, milli örgütleri kendisine bağlamaya çalışmaktadır⁵⁵. Çalışmalar, İç Anadolu'dan batıya doğru zaman içinde başarılı olmaktadır. Örneğin; 22 Eylül 1919'da 11. Tümen Kumandanı Mümtaz,

53 *T.I.H., Batı Cephesi*, C.II, 2.ks, s. 108.

54 *Söylev*, s. 205-207; Heyet-i Temsiliye üyesi Refet Bey'e 11.10.1919'da gönderilen yazıda; Konya, Isparta, Burdur, Antalya, Afyon, Denizli, Menteşe livalarında, tüzük gereğince milli örgütün süratle kurulması ve şekillenmesinin çok önemli olduğu belirtilerek, örgütün mümkün araçlarla Aydın, Saruhan, İzmir livalarına yayılmasına çalışma önerilmektedir. Gerek bu bölgelerin ve gerek Eskişehir, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale müstakil livalarıyla, Bursa vilayetinin elverişli-kolay ilişki açısından örgütlenmesi hakkındaki görüşleri istenmektedir. *Nutuk*, s. 1092, Vesika No: 148, Batı Anadolu, Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli Kongreleri kararları doğrultusunda direniş hareketini sürdürmeye çalışmaktadır. Bkz. Yaman, *a.g.m.*, s. 89 vd.

55 *Söylev*, s. 174; Mustafa Kemal Paşa'nın 11.10.1919 tarihinde Balıkesir'de Fırka Kumandanı olan Kâzım Bey'e çektiği telden anlaşıldığına göre; Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Tüzüğü henüz Balıkesir'e ulaşmamıştır. Mustafa Kemal Paşa, tüzüğün Bursa'dan getirtilerek, o mintakanın gereklerine göre milli ve askeri örgütün birleştirilmesi için çalışmasını ister. Milli örgütlerin İstanbul Hükümeti ile haberleşme ve isteklerde bulunmaları, Kuva-yı Milliye'nin birlik ve uyumuna zarar vereceğinden Heyet-i Temsiliye ile haberleşmeli, Balıkesir'deki cephe, çalışma ve örgüt hakkında bilgi verilmelidir. *Nutuk*, z. 1091, Vesika No: 147; Bekir Sami Bey hk. bkz. *Nutuk*, s. 1092, Vesika No: 149; Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Anadolu ile düzenli bir ilişki kuramayıp, bütünleşemesinin sebebi 17 Eylül 1919 tarihinde Londra'ya gönderilen bir raporda şöyle ifade edilmiştir: "Mustafa Kemal önderliğindeki milli hareket, İzmir'in işgali üzerine ortaya çıktı... Erzurum'dan başlayarak... yayıldı... Anadolu demiryolunun İngilizlerce tutulması yüzünden, Aydın'la ve öteki batı vilayetlerindeki hareketle birleşemiyor..." Şimşir, *a.g.e.*, s. 123.

Heyet-i Temsiliye'ye; Niğde, Konya, Konya Ereğli'si, Karaman'da başarı ile çalışmalara başladığını, cephelere asker gönderildiğini açıklar⁵⁶. 30 Ekim 1919'da General Milne'den Harbiye Nezareti'ne gönderilen yazıda; Ali Fuat Paşa'nın Ankara-Bilecik dolaylarında milli çeteler için asker topladığı, Refet Bey'in Konya ve Beyşehir civarında aynı amaçlarla asker kaydedip, silahlandığı bildirilmektedir. Bu gibi hareket ateşkes hükümlerine aykırı ve iç güvenliği bozmaya yönelik olduğundan gerek "muntazam ordu" ve gerekse "silahlı çeteler" için asker toplanılmaması için bu subaylara gereken emir verilmelidir⁵⁷

28 Ekim 1919'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Tüzüğü'ne yapılan özel ve gizli ekle, direnişin örgütlenmesine ilişkin kararların ayrıntılarına inildiği görülür⁵⁸. Milli iradeye bağlı ve onun hizmetinde olduğu tekrarlanan ordu, bir saldırı halinde planına uygun olarak hareketini idare edecektir. Milli örgüt ile ordu arasındaki bağlantıyı Heyet-i Temsiliye koruyacak. Ancak, bir tehlike anında her merkez, çevresinde bulunan kumandanlarla da ilişkide bulunacaktır. "Milli müfrezeler" adıyla silahlı direniş örgütleri oluşturulması kararlaştırılmıştır. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin heyet-i idare ve heyet-i merkezilerce oluşturulacağı belirtilen "milli müfrezeler", daha önce belirttiğimiz "bekçi teşkilatı", "milli ordu" gibi örgütlerden farklı görünmemektedir. Orduca yardım edilecek ve desteklenecektir. Amaç, ordunun hareketini kolaylaştırmaktır. Bekçi teşkilatında olduğu gibi, seyyar ve sabit kuvvetler oluşturulması öngörülmüştür. Oluşumu, kumanda ve idaresi milli orduda olduğu gibi askeri örgütlenme biçiminde düşünülmüştür. Bunlara ek olarak, örgütün tüm Anadolu'da mahalli farklılıklar göz önünde bulundurulmakla beraber, aynı biçimde oluşmasının amaçlandığı, bunun içinde bazı ayrıntılara yer verildiği görülür.

Bu tür düzenlemeler, mahalli farklar göz önüne alınarak düzenli orduya⁵⁹ geçişe kadar sürmüştür. Bu ise kuşkusuz, milli direnişin başladığı, milli örgütlerin kurulduğu Batı, Güney ve Doğu Anadolu'daki koşulların, tehlikelerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Örneğin;

56 Özkaya, *a.g.b.*, s. 251.

57 *HTVD*, Sayı: 45, Vesika No: 1066.

58 *Nutuk*, s. 1143; *Atatürk'ün Tamim...*, C.IV, s. 105-107; *T.I.H. Batı Cephesi*, C.II, 2.ks. s. 29-30.

59 Bkz. Öztoprak, *a.g.b.*, Örnek olarak bkz. *HTVD*, Sayı: 15, Vesika No: 40 (11.11.1920).

Anadolu'daki gelişmelerden kaygı duyan Heyet-i Temsiliye, 31 Aralık 1919'da orduyu ve milli kuvvetleri uyarmış; halen Batı Cephesini tutan kuvvetlerle başarısının mümkün olamayacağını belirtilip, 12. ve 14. kolorduların zamanı gelince İstanbul Hükümeti ile ilgisini resmen keserek, milli kuvvet şekline gireceğini duyurmuştur. Bunun için birliklerin, seferberlik ve her türlü eksikliklerini tamamlayarak önlemler almaları, yapılacak plana göre mevcutlarını arttırmaları emredilmiştir⁶⁰. Ayrıca, 9 Ocak 1920'de Heyet-i Temsiliye'ce hazırlanan savunma ve saldırı planı da kolordulara gönderilecektir⁶¹.

Sözünü ettiğimiz "milli ordu"nun kuruluşunun, Amasya Genelgesinden hemen sonra ortaya çıktığı ve uygulamaya konduğu, değişik isimlerle varlığını düzenli orduya değin sürdürdüğü düşüncesindeyiz; Belirttiğimiz gibi bu, başlangıçta Mustafa Kemal Paşa tarafından "vatan ordusu", Erzurum Vilayet Kongresi tarafından "bekçi teşkilatı" adı altında ortaya atılmış, muhtemelen Amasya'da kararlaştırılmış, Sivas Kongresi'nce kabul olunmuştur. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Tüzüğü'ne yapılan ekle bu, "Milli müfrezeler"e dönüşmüş, daha sonraki aşamada özellikle ATASE arşivinde gördüğümüz kadarıyla, B.M.M.'nin kuruluş ve açılışından sonra, "gönüllü müfrezeleri" adıyla anılmaya başlamıştır. Adlar değişmekle beraber örgütün temel niteliği değişmemiştir. Adların değişmesi, olayların süratli akışına ve değişkenliği ile bunların yarattığı yeni şartlara bağlanabilir.

Amaç, birbirinden kopuk gelişen milli direnişi tek bir merkezden yönlendirmek, düzenli orduya geçişte olabilecek güçlükleri mümkün olduğunca başlangıçta azaltmaktır. "Milli Ordu", kolorduların desteği ve bölge halkının katkılarıyla oluşacak, düzenli orduyu tamamlayacaktır. Resmi olmayan şekilde ordu birliklerinin emrinde olacaklar, örgüt; düzenli ordu gibi hazırlanacak, onun kadar düzenli olmasa bile, aynı yöntemlere ve düzenlemeye sahip olacaktır. Denilebilir ki, düzenli ordunun oluşmasına önemli ölçüde zemin hazırlamış, katkıda bulunmuştur⁶².

60 *T.İ.H. Batı Cephesi*, C.II, 2.ks. s. 136-137.

61 *a.g.e.*, s. 137-141.

62 Düzenli ordunun kurulmasına kadar olan gelişmeleri, başka çalışmada işlemek istiyoruz.